

Művészetterápia, művészettel nevelés, művészetalapú módszerek I-II.

I. Művészetterápia és művészetalapú módszerek

Kiss Virág PhD EKE Vizualis Művészeti Intézet; ELTE BGGYK, Általános Gyógypedagógiai Intézet

Absztrakt

Írásomban a művészetterápia fogalmát járom körül, ami rokon a művészetpedagógiával, mégis egy önálló szakterület. Bemutatom, milyen jelentéstartalommal szokták a fogalmat használni, mi jellemzi a művészetterápiát, mint professziót, mi adja a jellemző szakmaiságát a területnek. A művészetalapú módszerek egy tágabb kör, mely más, a művészetterápiával rokon területeket is felölel. A második részben a művészettel nevelés fogalma olyan megközelítést, ad, amiben művészetpedagógia és a művészetterápia átfedésbe kerül, ötvöződnék a művészettel dolgozó pedagógiai és terápiás terület szempontjai és jellemzői.

Napjainkban elterjedten emlegetjük a művészet személyiségformáló, illetve „terápiás” hatását, és gyakran a legkülönbözőbb, egymástól távol eső foglalkozásokra is használják a „művészetterápia” kifejezést. A köznyelvben ez különösen elterjedt, de a szakmai diskurzusokban is. Írásomnak ez lesz a fókuszában, és tág, minden művészeti ágra, illetve modalitásra kiterjedő értelemben használom.

A sokéle és nem konzekvens használatnak az az oka, hogy nem csak a klinikai-pszichiátriai, illetve a pedagógiai terület alkalmazza eszközként a művészeti módszereket, hanem jelen van a szociális területeken és a gyógypedagógiában, része lett a coaching-nak (Art Life Coaching), vannak művészeti meditációs módszerek is, eszköze lehet helyi közösségek formálásának és társadalmi változások elindításának, érzékenyítésnek, alkalmazzák csapatépítő tréningeken és kutatásban is. Sok olyan művészeti tevékenység van tehát, ami összekapcsolódik valamilyen szükséglettel, és ami mögött világjobbító és segítő szándék van, illetve ami a testi-lelki jóllétet támogatja¹ (briteknél egyes bevált művészeti tevékenységformák részei a szociális és mentális jólléti szolgáltató rendszernek, és a „social prescribing” része lehet²).

Kimondható, hogy sokféle szakmaisággal, mint

- pszichológia, pszichiátria és pszichoterápia
- pedagógia és gyógypedagógia
- szociális terület
- spirituális és vallási terület
- humán szolgáltatások
- művészet

facilitálnak illetve vezetnek sokféle művészeti tevékenységet különböző segítői-pedagógiai-terápiás-tréner-hitoktató stb. kompetenciákkal rendelkező emberek, ahol a művészetet eszközként használják. Ezeket összességében művészetalapú módszereknek nevezük (Kiss, 2017).

A művészetterápia fogalma ennél szűkebb, és ebben a kitágult és kiszínesedett helyzetben érdemes pontosítani, jelentéstartalmát konzekvensebben használni, a különböző jelentésrétegeket elkülöníteni, hogy világos legyen, mikor mit értünk alatta. Írásomban annak megyek utána, mit és milyen értelemben lehet művészetterápiának nevezni, milyen rokon területei vannak, és milyen fogalmakkal érdemes ezekről beszélni.

Mi a probléma a művészetterápia fogalommal?

A művészetterápia fogalma bár elterjedt a köznyelvben, szakmai fogalomhasználat szempontjából mindkét oldalról, a művészet, illetve a terápia oldaláról is megkérdőjelezhető. A terápia fogalma az orvosi-medicális illetve a pszichoterápiás szakmai diskurzushoz kötődik, innen származik. E területeken a terápia fogalom nagyon konkrét elvárásokat támaszt az e nével illetett eljárások felé, érthető módon. Legtöbb művészetterápiásnak címkézett módszer vagy jelenség nem felel meg ezen kritériumoknak, ezért nem is nevezhető ilyen értelemben terápiának. A gyógypedagógia is használja a terápia fogalmát, kicsit más értelemben. A szocioterápia fogalma is rugalmasabb, mégis a medicális jelleg miatt szakmai viták tárgya a fogalom. Sokan nem tartják szerencsésnek a használatát sem tudományos, sem szakmai körökben.

1 <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019>

2 <https://www.youtube.com/watch?v=O9azfXNcqD8>

A művészet oldaláról azért megkérdőjelezhető, mert a művészetterápiás tevékenységek gyakran nem illenek a professzionális művészet fogalmi megközelítésébe, ráadásul céljuk sem művészeti. Inkább a tevékenység jellege a meghatározó, ezért egyfajta „antropológiai művészet-fogalom”-ként értelmezhető, ahol nem az esztétikai dimenzió a fontos, nem a professzionalitás, hanem egy jellemzően emberi működés és funkció. Az antropológiai művészet-fogalommal találkozunk Joseph Beuys-nál is (Kiss, 2015).

Hogyan lehet megnevezni azokat a módszereket, amik a művészetet eszközként használják? Kik lehetnek művészetterapeuták és mit lehet mégis művészetterápiának hívni? Milyen rokon területek és elnevezések vannak?

Mi a művészetterápia?

Az eddigiek alapján én itt egy szűkebb és szakmaibb módon határozom meg, mit értünk művészetterápián.

Judit A. Rubin, a terület nemzetközi elismertségű szakértőjének megközelítése a terápiás célokat és a terápiás szakmaiságot helyezi a középpontba (Rubin, 1998, 2005a; old idézi Kiss, 2010)³. Máshol a művészetterápiát sajátos módszerként, modalitásként is definiálja Rubin (2005b), ezt a gondolatot Illés Anikónál is megtaláljuk a „művészettel nevelés” fogalmánál is hivatkozott írásában. (Illés, 2009).

Ezek alapján megfogalmazható, hogy a művészetterápia egy sajátos szakmaisággal rendelkező szakterület, módszer vagy „modalitás”, melynek jellemzői:

- elsősorban expresszív, non-verbális, illetve művészeti eszközöket használ, verbális feldolgozással vagy anélkül
- terápiás jellegű célok érdekében
- terápiás módszerekkel, szemlélettel és munkamódban
- többé-kevésbé terápiás keretek között (ha kevésbé, akkor tudatosan kezelve a helyzet sérülékenységét, kevésbé védett jellegét)
- kompetens művészetterapeuta vagy művészetterapeuta páros vezet (koterápia), mivel a művészetterápiában elterjedt és alapvető a páros vezetés.

Mindegyik jellemző szükséges feltétel hozzá valamilyen szinten, és speciális szakértelmet kíván.

Még ebben a szűkített értelemben is azt mondhatjuk, hogy nem művészetterápia van, hanem „művészetterápiák” vannak, mindenféle értelemben. Több szemlélet, több fókusz, többféle munkamód, és több modalitás (zene, mozgás, vizualitás, dráma, báb, film...), emellett nagyon gyakran a művészetterápiák intermodálisak vagy multimodálisak, komplexek illetve integ-

ráltak, azaz több modalitást illetve szemléleti keretet is kombinálhatnak. A hazai körülírt és névhez köthető, illetve képzésen tanulható művészetterápiás módszerekre általában jellemző (de nem mindre), hogy több modalitással dolgoznak komplexen (Antalfai Márta, Sándor Éva, MMSZKE módszere, IKT). A képzőművészet-terápiás képzésen „freestyle” módszertannal találkozhatunk, azaz nem egy körülírt módszerrel, azonban van több izgalmas saját módszerrel dolgozó művészetterapeuta vizuális területen is, például Platthy István (cikkét olvashatják ebben a lapszámban).

A sok komplex módszer egyik oka lehet talán, hogy a cél nem művészeti, hanem terápiás, azaz „hogyan gyógyuljon a gyerek”. Művészetterapeutaként dolgoztam egy mentálhigiénés ambulancián gyerekekkel. A team-megbeszélésre bevitettem egy vizuálisan izgalmas prezentációs anyagot és büszkén vetítettem a pszichoterapeuta, pszichiáter és pszichológus kollégáknak. Egyikük egy ponton megkérdezte: „Jó, de gyógyul-e a gyerek?” Itt ugyanis ez a lényeg, ez a cél, a többi csak eszköz, út...

A művészetterápiát a pszichoterápiás szakirodalom nem önálló, hanem kiegészítő terápiás formának tartja elsősorban a klinikumban, de léteznek önálló, önismerteti jellegű alkalmazásai, és léteznek önálló művészetterápiás műhelyek.

Sajnos még nincs egységes, kialakult rendszer, sem ernyőszerkezet hazánkban, de van számos művészetterápiás képzés. Ily módon vannak képzett művészetterapeuták Magyarországon is, a művészetterápiás területnek pedig van önálló szakmaisága. A művészetterápiás képzések alapvetően különböznek a pedagógus-képzéstől, komoly önismerteti előfeltételei vannak, a művészet maga pedig kevésbé van a fókuszban.

Néhány hazai módszer és képzés, ami pedagógusok számára is elérhető:

- képzőművészet-terápiás képzés (PTE)
- zeneterápiás képzés (PTE, ELTE BGGYK)
- Antalfai Márta Katarzisz Komplex művészet-pszichoterápiás módszer - ebbe a lapszámba Törzsök-Conolly Éva kiképző írt róla (Antalfai, 2016)
- Sándor Éva módszer, képzőművészeti pedagógiai terápia
- Magyar Művészet- és Szocioterápiás Közösségépítő Egyesület (MMSZKE), Németh László módszere (Németh, 1991)
- Pszichodinamikus mozgás- és táncterápia (PMT, Merényi Márta módszere)
- Integrált Kifejezés és Táncterápia (IKT)
- pszichodráma
- színházterápia
- meseterápia

3 Idézet magyarul (19.o.): http://epa.oszk.hu/00000/00011/00151/pdf/2010-10_szeparatum.pdf

- biblioterápiás képzések (több is van mindenféle egyetemeken, KRE, AVKF...)
- (én Kokas Klára komplex zenepedagógiai módszerét is sok okból ide sorolnám a művészetterápiák közé, de ő művészetpedagógiaként definiálta)

Keretek és módszerek

A művészetterápiáknak sajátos módszertanuk van, pontosabban módszertanaik vannak, mely egyfelől az „itt és mostból” dolgozik, másfelől ítélkezésmentesen, nem értékelő reflexiókkal, a „legkisebb beavatkozás elve” alapján. A művészeti munkában hangsúlyos az improvizáció és a szabad alkotás, bár van helye a strukturáltabb és konkrét instrukcióknak is. Egyéni és csoportterápiás folyamatok és munkamód is létezik.

A terápiás keretekre az a jellemző, hogy maximális biztonság létrehozására, védettségre törekszik az adott lehetőségek közt. Ennek eszköze a „lélektanilag és fizikailag lezárt biztonságos tér”. Fontos hozzá az ítélkezésmentes (és esztétizálásmentes) helyzet, illetve légkör, a titoktartás, önmagunk és egymás tiszteletben tartása, a sorra kerülés, a mindenféle versenyhelyzet kizárása (!) és a kölcsönös szerződés minderről. Legtisztább formában az is hozzátartozik, hogy a tagok semmilyen kapcsolatban nem lehetnek egymással, de még közös terapeutájuk sem lehet, és ne érintkezzenek egymással a csoporton kívül, azaz hogy a létrejövő helyzetek a csoport terében láthatóak legyenek. Ez nem minden művészetterápiás csoport jellemzője, de az önismereti folyamatok leginkább ilyen csoportokban zajlanak. A fizikailag lezárt tér sem elhanyagolható, egy csoport figyelmi fókuszát teljesen meg tudja zavarni, ha benyitogatnak például, márpedig ez az intenzív figyelmi fókusz, csoport esetén egymásra hangolódás és a tudatos jelenlét az egyik legfontosabb hatóeleme a művészetterápiának.

A művészetterápia kialakulása részben a pszichoterápia és a pszichiátria területéről indult a 20. század elején, részben másik szálon hasonló időszakban a reformpedagógiai mozgalom művészetpedagógiai törekvéseiben, és vannak szociális és spirituális gyökerei is.

A művészetterápiás módszerek mögött pszichológiai és pszichoterápiás elméletek adnak elméleti keretrendszert és ezekre épülnek a módszereket és technikák, ezek azonban nem azonosak az egyes művészetterápiák esetében sem. Az egyik legelterjedtebb szemléleti módszertani keretrendszer a pszichoanalitikus-pszichodinamikus (például a Pszichodinamikus Mozgás és Táncterápia azaz PMT), illetve a Jung-féle (például Antalfai Márta módszere). Van személyközpontú, illetve humanisztikus (itthon például Klein

Izabella dolgozik ilyen szemléletben), mely Carl Rogers munkásságához köthető, lánya, Natalie Rogers pedig személyközpontú művészetterápiás (Personcentered Expressive Arts Therapy) módszert dolgozott ki⁴. Erőteljes a hatása D. W. Winnicott átmeneti tér és átmeneti tárgy elméletének és a Daniel Stern féle vitalitás-affektus elméletnek is többek között. Szociális területen az empowerment is kapcsolható művészetterápiás módszerekkel (például MMSZKE). Ezek nincsenek hangsúlyosan vagy egyáltalán jelen a pedagógusképzésben, és egészen más gondolkodásmódot implikálnak, mint a meglévő pedagógiai elméletek. Számos művészetterápiás módszerben spirituális elemek is megjelennek (pl. antropológiai művészetterápia).

Cél (fókusz), célcsoport

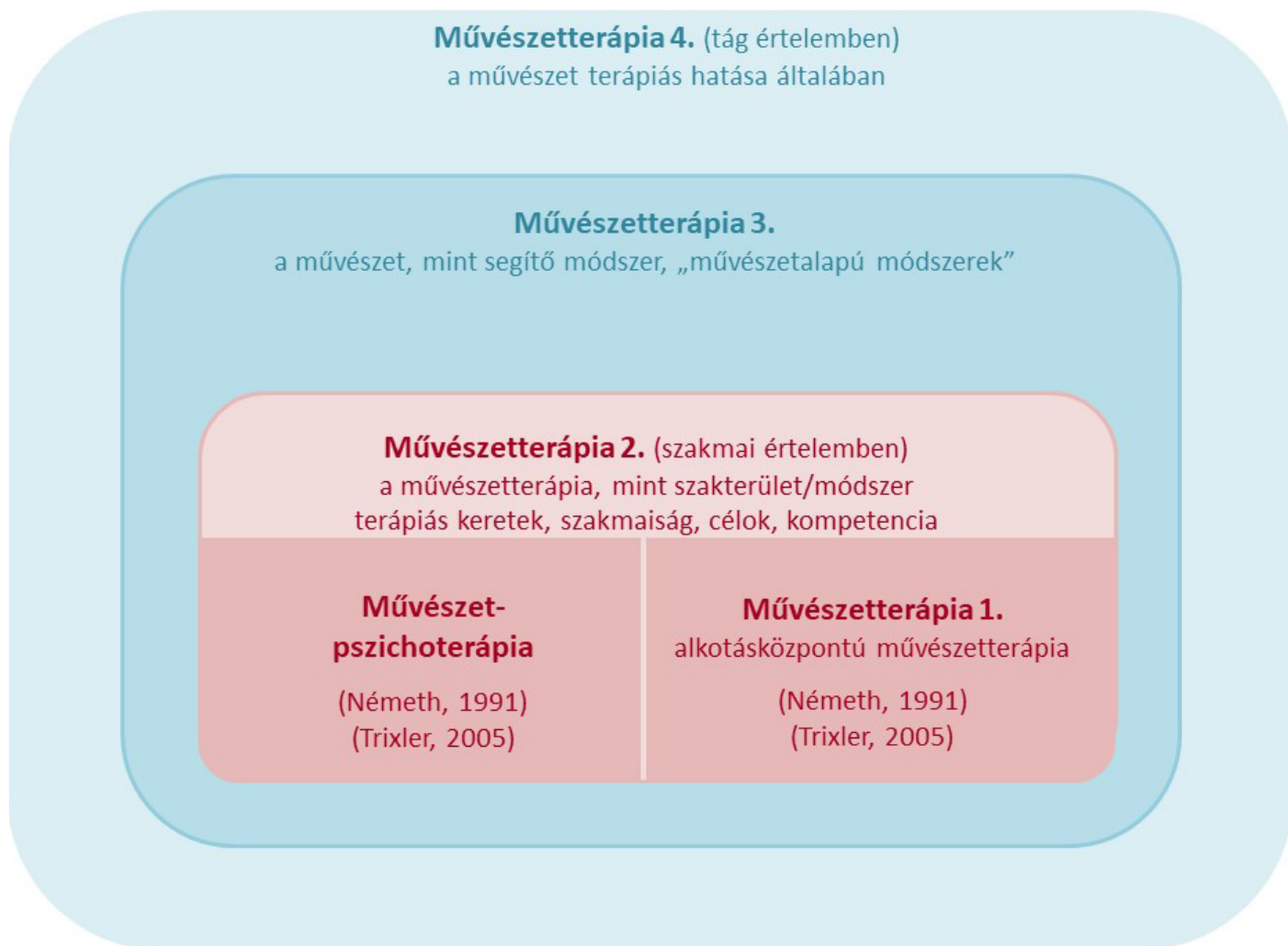
A művészetterápiák célcsoportja általában véve bárki lehet, viszont a konkrét művészetterápiás munkának nagyon különböző célcsoportjai lehetnek (pszichés betegek és pszichés problémákkal küzdők, krónikus betegek, hátrányos helyzetűek, idősek, gyerekek, kismamák, börtön, családterápia, fogyatékos emberek, a mindenféle öngyógyító csoportok, nők, hospice stb.) nagyon különböző célokkal (rehabilitáció, traumafeldolgozás, önismeret, személyes támogatás, feszültségoldás, gyászfeldolgozás, közösségépítés stb.). Nem lehet bármilyen módszert alkalmazni bárkivel, a művészetterapeutának fontos kompetenciája, hogy ismeri és érti az alkalmazott módszer hatásmechanizmusát, az általa beindított folyamatokat, és közben is tudja azt tartani, felismeri az esetleges kontraindikációkat is. Például figyel arra, hogy a klienst ne hogy kezelhetetlen szinten elárasszák saját elfojtott érzései, indulatai. (Ha megnézzük például a Terápia sorozat 3. évadában Zsolt esetét, ez a probléma jól tetten érhető. Zsolt börtönben van, és különböző művészeti eszközöket használ vele András, a terapeuta. Ezek komoly indulatokat hívnak elő, és agresszióhoz is vezetnek. Maga a terapeuta is érzi ebben saját felelősségét.) A különböző célcsoportok és célok tehát különböző módszertannal megközelíthetők.

A művészetterápiás munkának (1. ábra, Művészetterápia 2.) van két fő iránya a szakirodalmak alapján (Rubin, 1998; Németh 1991; Sándor, 1995; Trixler, 2005; Kiss, 2015; Havasi 2017):

- **alkotásközpontú művészetterápia** („art as therapy”): ahol az alkotás folyamatán van a hangsúly, ez hordozza a terápiás hatást⁵. (1. ábra, Művészetterápia 1.)
- **művészet-pszichoterápia** (Trixler, 2005) illetve az alkotást eszközként alkalmazó művészetterápia („art in therapy”): a művészeti produktum (kép, zene, mozdulatsor...) illetve a folyamat maga a terapeuta

4 Natalie Rogers művészetterapeuta munka közben: https://www.youtube.com/watch?v=sd62Al_NsYU

5 Egyes szakirodalmak ezt csak művészetterápiának nevezik, ami szerencsétlenül egybeesik a teljes terület megnevezésével, ezért találok jobbnak az „alkotásközpontú” jelzót.

1. ábra: a művészetterápia fogalmának jelentésrétegei.

és a kliens(ek) verbális feldolgozása révén nyer jelentést, elősegíti a kommunikációt a pszichoterapeuta és a kliens között. (1. ábra)

Antalfai Márta és a nemzetközi szakirodalom szerint is valójában a kettőt együtt alkalmazzák, csak különböző arányban a különböző módszerek (Antalfai, 2015). A művészet-pszichoterápia esetében verbális feldolgozással és pszichoterápiás szakmaisággal zajlik a művészetterápia, ami Magyarországon sok más országhoz képest nagyon szigorúan szabályozott („kuruzsló-törvény”).

Magyarországon nincs akkreditált vizuális művészetterápiás módszer pszichoterápiás jogosultsággal. A pszichodráma és a pszichodinamikus mozgás- és táncterápia, illetve az Integrált kifejezés- és táncterápia területén találunk ilyen szakembereket. Antalfai Márta komplex módszere tekinthető művészet-pszichoterápiának, amit a pedagógusok csak saját, nem pszichoterápiás kompetenciakörükben használhatnak. E módszereknél a verbális feldolgozásnak is nagy szerepe van.

Külön irányzat a művészeti pedagógiai terápia, mely pedagógiai eszközökkel, de terápiás célokért dolgozik,

elsősorban a gyógypedagógiai területen. A nemzetközi szakirodalomban Viktor Löwenfeld munkásságát nevezik „Art Education Therapy”-nak, aki vak gyerekekkel és elsősorban agyaggal dolgozott (Michael, 1981). Itthon Sándor Éva módszerét nevezik így (Sándor, Horváth, 1995). A kettő független egymástól, de sok rokon vonást hordoz, többen közt a gyógypedagógiai területhez kapcsolódás és a holisztikus fejlesztés miatt.

A művészetterápiás munka fókuszai, céltípusai (Kiss, 2017):

- 1. ismeretszerzés, ismeretfeldolgozás, rendszerezés** a terápiában is megjelenhet (pl. „önismeret”, életút-folyamat vizualizálása, és számos más például a rajzvizsgálati módszerekben is megjelenő vizualizációs technika és feladat, „horgonyom”, „szupererőm” stb.)
- 2. képességfejlesztés**, ezen konkrét képességeket értek (pl. manuális képességek, kreativitás, figyelem és koncentráció, érzékelés érzékenysége stb., de a szociális kompetenchiához szükséges verbális és non-verbális kommunikációs képességek)
- 3. közösségépítés, érzékenyítés**, szociális kompetencia, nyitottság és elfogadás

- 4. személyes támogatás, autonómia:** önfogadás, érzelmek felismerése és kifejezése, feszültségoldás, döntések és preferenciák, flow-élmény, szorongás oldása és bátorság
- 5. (direkt) traumafeldolgozás:** ez pszichoterápiás kompetenciákat igénylő fókusz. Spontán is felbukkanhatnak traumatikus élmények akár tanítási szituációban is, de ezzel mindenképpen pszichoterápiás szakemberhez kell fordulni.

Terápiás hatás, terápiás személet, terápiás módszerek

Ha művészetterápiának nem is nevezhetjük, számos vezetett vagy facilitált művészeti tevékenységre (esetleg rajzóra is) lehet mondani, hogy „terápiás hatása van” (ha ezt empirikusan igazolni is tudjuk), vagy hogy művészetterápiás szemlélettel, illetve művészetterápiás jellegű módszerekkel dolgoznak rajta.

II. Művészettel nevelés és személyközpontú művészetpedagógia

Mi a művészettel nevelés?

Le kell-e az előbbieken alapján akkor mondani a rajztanári-művészetpedagógusi munkánk talán legfontosabb részéről, a személyességről művészetterapeuta végzettség nélkül? Nem gondolom, inkább tudatosabban kell csak megközelíteni, hogy mit minek nevezünk, mik a kompetenciahatárok és mik a „veszélyek”, mi a mi felelősségünk, dolgozunk és mi az, ami már nem. Több elnevezés és több modell is létezik, ezek egyike és talán a legelterjedtebben használt a művészettel nevelés.

A művészettel nevelés fogalma pár éve jelen van a hazai szakmában. Nagy múltra tekinthet vissza, napjainkban pedig új jelentéstartalakkal bővül és kap kortárs jelleget, aktualizálódik. A 2012-es NAT is említi, illetve hivatkozza egy mondat erejéig, mint aminek helye van a közoktatásban. A művészetterápia fogalmának sok esetben jó alternatívája lehet a művészettel nevelés, ami a pedagógiai területhez kapcsolja, annak diskurzusát hozza be.

A művészettel nevelés fogalma és gondolata a reformpedagógiában, legjellemzőbben Rudolf Steinernél már megjelenik, de John Dewey gondolataiból is levezethető, a „művészetterápia anyjának” nevezett Margaret Naumburnak pedig saját reformpedagógiai iskolája volt (Walden School), ahol a művészetek tanítása mai fogalmaink szerint terápiás szemlélettel zajlott Naumburg nővérenek, Florence Cane-nek köszönhetően, ugyanis ő volt a rajztanár itt (Kiss, 2015).

A Rudolf Steiner féle megközelítésben egyrészt a nevelés maga művészet, másrészt a művészetet, mint a kisgyerekek számára általános módszert emlegeti. A Waldorf iskolák a mai napig nagy „művészettel nevelő” központok. Vekerdy Tamás pszichológus, a hazai Waldorf pedagógia szószólója és támogatója is emlegeti írásaiban a művészettel nevelést, nála a szabadság és

a személyes autonómia van a középpontban. Álljon itt tőle egy rövid idézet *Jól szeretni* című könyvének *Művészettel nevelni – szabadságra nevelni* című fejezetéből(!): „A művészet a szabadság és a szeretet (az egyetemes rokonszenv) felé vezet. Mondhatnám azt is: jobba tesz. Teljesebbé. Igazabbá. Teljesebb önmagammá – miközben a világ felé tágítja énem határait” (2013, 61.).

A Waldorf pedagógiához kapcsolódóan az „antropozófiai orvoslás”-nak egyébként létezik önálló művészetterápiás módszere.

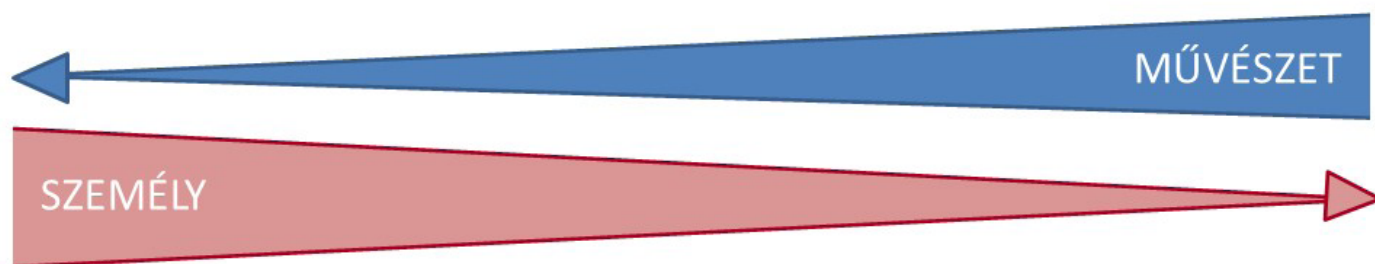
Herbert Read 1943-ban a művészetpedagógia szempontjából fontos könyvet írt „Education through Art” azaz „Művészettel nevelés” címmel, mely alapvető nemzetközi szakirodalom, és névadója a művészetpedagógusok nemzetközi szervezetének, az INSEA-nak. A könyvben a művészet személyes kifejező jellegét hangsúlyozza, világjobbító, harmóniateremtő, békét hozó Read szerint. Első mondata, miszerint minden tárgyat a művészet segítségével kéne tanítani, szintén a művészetalapú tanulásra utal.

Nálunk Trencsényi László emlegeti a művészettel nevelés-művészetre nevelés fogalom párt 2000-es *Művészetpedagógia* című könyvében, szerinte ezek összefonódnak. A művészettel nevelés esetében a művészet eszköz valamilyen cél elérésére, míg a művészetre nevelés esetében a művészet maga a cél. Bodóczy István ugyanerről a fogalom párról azt írja-mondta, hogy a művészetre nevelés a művészképzés és művészeti szakképzés, míg a művészettel nevelés a közoktatás feladata leginkább. A két megközelítés csak látszólag mond ellent egymásnak, az egyik mikro, másik makro szinten nézi a művészetpedagógiai jelenségek mintázatát (makro szinten: mi a domináns).

Illés Anikó egy harmadik irányú megközelítést publikált 2009-ben, ami szerint a művészettel nevelés a művészetterápiás eszközök és szemlélet közoktatásba és pedagógiai keretek közé történő adaptálása? Szerinte ennek segítségével a nehezen megközelíthető diákok elérhetővé tehetőek, lehetőség nyílik az érzések kifejezésére, a tabutémákkal való foglalkozásra (pl. drog, erőszak...). Emellett megállapítja, hogy „a művészetterápiás eszköztárak elsajátításával bővülnek a tanárok lehetőségei, mivel megismerhetnek egy olyan módszert, amely a művészetet a nevelés és a készségfejlesztés, azaz a személyiségfejlesztés, az önismeret, a hatékony kommunikáció területein alkalmazza. Az alkotói és a befogadói folyamat az én és a másik megértésében fontos út.” (Illés, 2009, 237.). Erre a koncepcióra épül a MOME művészettel nevelés továbbképzése, mely 2009 óta működik Illés Anikó vezetésével.

Végül én magam is több publikációban tárgyaltam a művészettel nevelés fogalmát (Kiss, 2010, 2014). Az 2. ábrán érzékeltetem a művészettel nevelés, a művészetterápia és a művészetre nevelés kapcsolódását,

Művészetterápia	Művészettel nevelés	Művészetre nevelés
a művészet eszköz	művészet eszköz és nem cél	A művészet cél
személy a központban	személyközpontú	művészet a középpontban
folyamat és jelentés fontos	kreativitás	esztétikum
védőtér, biztonság	problémamegoldás	versenyhelyzet
személyes kontextus	szocializáció	művészi kontextus
	személyes és művészi kontextus együtt	

2. ábra

összefüggéseit (Marjai Kamilla ábrájával kiegészítve). A művészetpszichoterápia és a művészetre nevelés két végpontja közt egy kontinuum található, mindenféle átmeneti és egymással átfedésben lévő formái művészetpedagógiának és művészetterápiának (Kiss 2010).

A fogalom az aktuális szakmai változások és alakulások mentén lassan maga is formálódik, új tartalmakat és hangsúlyokat kap. Sokat tesznek hozzá a végzett „művészettel nevelők” (MOME), akik erre a kulcsfogalomra építik fel saját tevékenységüket. Példa erre Várnai Zsuzsanna „művészettel nevelés” programja a Farkasréti Iskolában, ami művészetterápiás tevékenységgel is kapcsolódik, mert Várnai Zsuzsanna végzett művészet-terapeuta is (Várnai, 2017; Margittai, 2018).

Országszerte, sőt világszerte széles körben ismert művészettel nevelés jellegű program L. Ritók Nóra és munkatársai tevékenysége az Igazgyöngy Művészeti Iskolában, és szintén e területhez sorolható Hortoványi Judit 5 szimbólum feladatsora (Hortoványi, 2016), illetve az ő rajztanári munkássága, amelybe ez beágyazódik (ebből doktori disszertáció is készült).

Személyközpontú művészetpedagógia

Hasonlóan a művészettel nevelés fogalmához a személyközpontú művészetpedagógia fogalma is megjelent és valamilyen módon a művészetterápiához kapcsolódik. Itt a személyesség van a fókuszban, és az a kérdés, hogy milyen eszközökkel lehet ezt a személyességet megvalósítani. Itt fontos referenciakeret Carl Rogers tevékenysége is. Ezt a fogalmat valamely későbbi írásomban fogom körbejárni, mert ennek az írásnak a kereteibe nem fér bele.

Irodalom:

Bodóczy István (2012): *Kis könyv a vizuális művészeti nevelésről*, VKFA

Havasi Virág (2017): A művészetterápiák és alkalmazási lehetőségeik a szociális szférában valamint a szociális munkások képzésében. In: *Szellem és tudomány*, 8 évf. 1-2 sz. Miskolc. 146-164. https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/8_evf_1-2_sz_2017/ISSN_2062-204X_8_evf_1-2_sz_2017_146-164.pdf

Hortoványi Judit (2016): Cigány/roma és nem roma kamaszok 5-szimbólum rajzfeladatának összehasonlító elemzése”. Doktori disszertáció. https://ppk.elte.hu/file/hortovanyi_judit_disszertacio.pdf

- Illés Anikó (2009): Művészetterápia a közoktatásban: elméleti lehetőségek és etikai megfontolások, In: *Új Pedagógiai Szemle*, 2009/5-6, 233-240. https://epa.oszk.hu/00000/00035/00133/pdf/EPA00035_upsz_200905_233-240.pdf
- Kiss Virág (2010): Művészeti nevelés, művészettel nevelés, művészetterápia, In: *Iskolakultúra*, 2010; <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21067/20857>
- Kiss Virág (2014): A művészet mint nevelés és a nevelés mint művészet, In.: *Neveléstudomány Online*, 2014/1. , Url.: <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2014/03/a-muveszet-mint-neveles-a-neveles-mint-muveszet/>
- Kiss Virág (2015): A vizuális művészetpedagógia és a művészetterápia összehasonlítása a tanári és terapeuta kompetenciák tükrében. Doktori disszertáció. https://ppk.elte.hu/file/kiss_virag_dissz.pdf
- Kiss Virág (2017): Művészetalapú módszerek. In.: *I. ELTE Művészetpedagógiai Konferencia*, absztraktkötet, 52-53. old. http://mpk.elte.hu/download/MPK_2017_magyar_kotet_final.pdf
- Margittai Zsuzsa (2018): A sűrítés művészete – kortárs gyerekkönyvek a művészeti nevelésben. Művészettel nevelés a Farkasréti Általános Iskolában. In: *Prae*. <https://www.prae.hu/article/10254-a-surites-muveszete-kortars-gyerekkonyvek-a-muveszeti-nevelesben/>
- Michael, John A. (1981): Viktor Lowenfeld: Pioneer in Art Education Therapy. In: *Studies in Art Education*, v22 n2 p7-19. https://www.jstor.org/stable/1319830?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Németh László (1991): Képzőművészet-terápia. In: Juhász Sándor, Bíró Sándor (szerk.): *Nonverbális pszichoterápiák*, Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest
- Rubin, Judith A. (1998): *Introduction to Art Therapy: Sources & Resources*. Routledge, New York, London.
- Rubin, Judith A.(2005/a): *Artful Therapy*, John Wiley & Sons, 2005, New York, London.
- Rubin, Judith A. (2005/b): *Child Art Therapy*. 25th Anniversary Edition. John Wiley & Sons, Inc.
- Sándor Éva (1995): Művészetterápiáról pedagógusoknak, In.: Kárpáti Andrea (szerk.1995): *A vizuális képességek fejlődése*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Sándor Éva, Horváth Péter (1995): *Képzőművészeti pedagógiai terápia*; ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Bp.
- Trencsényi László (2000): *Művészetpedagógia*, Okker Kiadó
- Trixler Mátyás (2005): Művészetterápia és művészet-pszichoterápia a pszichotikus páciensek komplex terápiájában, In.: Sehringer, W.- Vass Z. (szerk. 2005): *Lelki folyamatok dinamikája, a képi világ diagnosztikában és terápiájában*, Flaccus, Budapest, 219-226.old.
- Várnai Zsuzsanna (2017): Művészettel nevelés és művészetterápia a közoktatásban - érintkezési pontok és határvonalak. In.: *I. ELTE Művészetpedagógiai Konferencia*, absztraktkötet, 103. old. http://mpk.elte.hu/download/MPK_2017_magyar_kotet_final.pdf
- Vekerdy Tamás (2013): *Jól szeretni*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Wadeson, Harriet (1976/2010): *Art Psychotherapy*. John Wiley & Sons, Inc. Hoboken, New Jersey. e-book, loc. 652.